

Universiteit
Leiden
The Netherlands

In vertrouwen. Normatieve beschouwing over euthanasie, dementie en de schriftelijke wilsverklaring

Pijnakker, P.

Citation

Pijnakker, P. (2022, October 25). *In vertrouwen. Normatieve beschouwing over euthanasie, dementie en de schriftelijke wilsverklaring*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3483996>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3483996>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Bronnen

A

- Achterhuis, H.J., Goud, J.F., Koerselman, G.F., Otten, W.J. en Schalken, T.M. *Als de dood voor het leven*, Amsterdam: Van Oorschot, 1995.
- Adviescommissie Wetgeving Betreffende Toelaatbare Euthanasie, commissie-Muntendam, 1978.
- Arends, M. *Aangeklaagd voor euthanasie – Middelpunt van een juridisch steekspel*, Oisterwijk: Wolf Legal Publishers, 2020.
- Arends, M. Week van de Euthanasie: column Marinou Arends, website NVVE, 7 februari 2021. Beschikbaar via: www.nvve.nl/actueel/nieuws/week-van-de-euthanasie-column-marinou-arends (geraadpleegd 12 februari 2022).
- Arendt, H. 'Es gibt nur ein einziges Menschenrecht', *Die Wandlung*, Heidelberg, 1949, 754-770.
- Arendt, H. *The human condition*, Chicago & London: The University of Chicago Press, 1958.

B

- Van Baarsen, B. 'Euthanasie bij dementen niet te verdedigen', *Trouw*, zaterdag 13 januari 2018.
- Van Baarsen, B. 'Een euthanasieverklaring en ondraaglijk lijden. Waarom nieuwe discussie nodig is', *Tijdschrift voor Gezondheidszorg & Ethiek* (28) 1, Koninklijke Van Gorcum, 2018, 2-7.
- Van Baarsen, B. 'Het lijden dat men vreest en de arts-patiëntrelatie', *Tijdschrift voor Gezondheidszorg & Ethiek* (30) 1, Koninklijke Van Gorcum, 2020, 20-21.
- Beyens, N. *Els Borst – Medicus in de politiek*, Amsterdam: Uitgeverij Wereldbibliotheek, 2021.
- Blanken, H. 'Een dood waarmee ik kan leven, komt in zicht', *De Volkskrant*, 8 januari 2022.
- Bod, R. *De vergeten wetenschappen. Een geschiedenis van de humaniora*, Amsterdam: Uitgeverij Prometheus | Bert Bakker, 2020.
- Boer, T. 'Leg ernstig dementerenden niet het zwijgen op', *Trouw*, 4 december 2020.
- De Bontridder, M. 'Wilsverklaring wel degelijk grondslag voor euthanasie', *Medisch Contact* (73), 15 november 2018, 18-20.
- De Bontridder, M. 'Wat gaat voor: mijn wilsbekwame ik of mijn demente ik?', *Nederlands Juristenblad* (afl. 37) 2019, Wolters Kluwer, 2019, 2798-2803.
- De Bontridder, M. 'De wil van de wilsonbekwame dementiepatiënt', *Tijdschrift voor Gezondheidsrecht* (44) 2020, BoomJuridisch, 2020, 351-360.
- Booij, S.J. *Wishes for the end of life in Huntington's disease* (diss. Universiteit Leiden), Leiden, 2014.
- Bosma, J.M. en Van der Wal, G. 'Kwaliteitsborging en toetsing achteraf van euthanasie en hulp bij zelfdoding', onderzoek van de VU in opdracht van de KNMG, Amsterdam, 1997.
- Braakman, R., Minderhoud, J.M. en Gelpke, G.J. 'De prognose van de vegetatieve toestand na ernstig traumatisch hersenletsel', *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde* (129), 2406-2409.
- Buijsen, M. 'Euthanasierecht is méér dan de Wtl', *Tijdschrift voor Gezondheidszorg & Ethiek* (31) 2, Koninklijke Van Gorcum, 2021, 56-58.

C

- Cassell, E.J. *The Nature of suffering and the goals of medicine*, New York Oxford: Oxford University Press, 1991.
- Ten Cate, K. *Dutch doctors & dying. Do doctor's personal views influence their professional care at the end of life – and should they?* (diss. Universiteit van Amsterdam), Amsterdam, 2019.
- Cederberg, C. *Resaying the human, Levinas beyond humanism and antihumanism* (diss. Södertörn högskola), Stockholm: Södertörn Doctoral Dissertations, 2010.
- Chabot, B. *De weg kwijt. De zorgelijke staat van de euthanasiewet*, Amsterdam: Nijgh & Van Ditmar, 2017.
- Cohen, R.S. and Tauber, A.I. (eds.) *Philosophies of Nature: The Human Dimension*, Dordrecht Boston London: Kluwer Academic Publishers, 1998.
- Commissie Aanvaardbaarheid Levensbeëindigend handelen (CAL). *Medisch handelen rond het levenseinde bij wilsonbekwame patiënten*, Houten: Bohn Stafleu Van Loghum, 1997.
- Commissie-Schnabel. 'Rapport Adviescommissie Voltooid Leven', website Rijksoverheid, 04 februari 2016. Beschikbaar via: www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2016/02/04/rapport-adviescommissie-voltooid-leven (geraadpleegd 12 februari 2022).

D

- Van Dalen-Kok, A.H. *Pain and its consequences in dementia. Observing the complex relationship between pain, behaviour and ADL in nursing home residents*, (diss. Universiteit Leiden), Enschede: Ipskamp Printing, 2022.
- Daston, L. *Tegen de natuur in*, Amsterdam: Octavo publicaties 2020.
- Dees, M.K. *When suffering becomes unbearable. Perspectives of Dutch patients, close relatives and attending physicians in a request for euthanasia* (diss. Radboud Universiteit), Nijmegen: Ipskamp Drukkers, 2013.
- Deleuze, G. *Verschil en herhaling*, Amsterdam: Boom Uitgevers, 2011.
- Denzin, N.K. and Lincoln, Y.S. (ed.) *The Landscape of Qualitative Research – Theories and Issues*, London New Delhi: Sage Publications Inc., 2003.
- Dilthey, W. *De onmogelijkheid van de metafysica*, Budel: Uitgeverij Damon, 2010.
- Distelmans, W. *Voor ik het vergeet. Alles over het levenseinde bij dementie en wilsbekwaamheid*, Antwerpen Amsterdam: Houtekiet, 2019.
- Drion, H. 'Het zelfgewilde einde van oudere mensen', NRC/Handelsblad, 19 oktober 1991.

E

- Eco, U. *Over interpretatie*, Kampen: Kok Agora, 1992.
- Efting, M. (red.) 'Het verhaal achter huppakee-weg en de dood van Hannie', De Volkskrant, 19 februari 2016.
- Efting, M. (red.) 'En opeens was het moment voorbij', De Volkskrant, 6 januari 2017.
- Efting, M. (red.) 'Koffie-euthanasie', De Volkskrant, 24 oktober 2020.
- Engberts D.P. 'Gevalsgewijs. Medisch-ethische en gezondheidsrechtelijke (na)scholing van huisartsen', in: Knuistingh Neven A. (red.) *Liber Amicorum Chiel Springer. Ter gelegenheid van het afscheid van Chiel Springer als hoogleraar huisartsgeneeskunde te Leiden*, Leiden: LUMC, 2003, 55-58.

- Engberts, D.P. *Autonomie op de achtergrond. Over motieven en ontwikkelingen in het euthanasiedebat*. (Uitwerking van de Sint Janslezing in het Westfriesgasthuis), Hoorn, 2012.
- Engberts, D.P. 'Surplace: Het debat over euthanasie en dementie', in: Achterberg, W.P., Blauw, G.J., Chel, V.G.M. (red.) *Leidse ouderengeneeskundedagen 28-29 september 2016*, Leiden: LUMC, 2016, 105-111.
- Engberts, D.P. en Kalkman-Bogerd, L.E. (red.) *Leerboek Gezondheidsrecht*, Houten: Bohn Stafleu van Loghum, 2017.
- Engberts, D.P., Van den Ende, T.A.M., Kalkman-Bogerd, L.E. en Linders, J.J.M. (red.) *Tekst & Commentaar Gezondheidsrecht*, Deventer: Wolters Kluwer, 2021.
- Evers, J. *Kwalitatief interviewen: kunst én kunde*, Amsterdam: Boom Lemma uitgevers, 2015.
- Evers, J. *Kwalitatieve analyse: kunst én kunde*, Amsterdam: Boom Uitgevers, 2016.
- Expertisecentrum Euthanasie, website EE. Beschikbaar via: www.expertisecentrum euthanasie.nl (geraadpleegd 12 februari 2022).

F

- Feyaerts, J. en Vanheule, S. 'Verklaringskloof en subjectiviteit: Natorp, Husserl en Lacan over reflectie', *Tijdschrift voor Filosofie* (78) 3, Peeters Publishers, 2016, 583-625.
- Feyerabend, P. *Against Method*, London New York: Verso, 1993.
- Frissen, P. *Staat en taboe. Politiek van de goede dood*, Amsterdam: Boom Uitgevers, 2018.
- Fuller, L.L. *The Morality of Law*, New Haven London: Yale University Press, 1964.

G

- Glaser, B.G. and Strauss, A.L. *Time for Dying*, Chicago: Taylor & Francis Inc., 2007.
- Gorman, A. *The hill we climb / De hichte beklimme wy* (oerset troch Riemersma, F. en Samba, M.), Koudum: Utjouwery DeRyp, 2022.
- Green, R.M. and Palpant, N.J. (ed.) *Suffering and Bioethics*, Oxford New York: Oxford University Press, 2014.
- Van der Grijn, M. (red.) *Dementie en euthanasie. Er mag meer dan je denkt*, (NVVE symposiumbrochure), Amsterdam, 2005.

H

- Ten Have, H.A.M.J., Ter Meulen, R.H.J., Van Leeuwen, E. *Leerboek medische ethiek*, Houten: Bohn Stafleu Van Loghum, 2013.
- Havel, V. *Poging om in de waarheid te leven*, Amsterdam: Uitgeverij Van Gennep, 1991.
- Den Hartogh, G.A. 'Euthanasie op grond van een schriftelijke wilsverklaring: oude en nieuwe rechtsvragen', *Nederlands Juristenblad* (afl. 31), 2017, 2226-2233.
- Den Hartogh, G.A. 'De wil van de wilsonbekwame patiënt', *Tijdschrift voor Gezondheidsrecht* (42) 2018, BoomJuridisch, 2018, 431-442.
- Van der Heide, A., Legemaate, J. en Onwuteaka-Philipsen, B. et al. *Tweede evaluatie Wet toetsing levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding*, Den Haag: ZonMw, 2012.
- Van Heijst, A. *Verlangen naar de val. Zelfverlies en autonomie in hermeneutiek en ethiek*, Kampen: Kok Agora, 1992.

- Hennink, M., Hutter, I. and Bailey, A. *Qualitative Research Methods*, London: Sage Publications Inc., 2011.
- Hertogh, C.M.P.M. 'Dementie en lijden: een contradictie? Legitimeert het lijden bij dementie euthanasie?', in: *Dementie en euthanasie. Er mag meer dan je denkt*, (NVVE symposiumbrochure), Amsterdam, 2005.
- Hertogh, C.M.P.M. 'Verwarring over wilsverklaring door euthanasiewet', Medisch Contact (71), 4 februari 2016.
- Hertogh, C.M.P.M. 'Wilsverklaring bij euthanasie is weeffout in de wet', EenVandaag AVRO/TROS, website EenVandaag, 26 augustus 2019. Beschikbaar via: <https://eenvandaag.avrotros.nl/item/wilsverklaring-bij-euthanasie-is-weeffout-in-de-wet/> (geraadpleegd 12 februari 2022)
- Hilhorst, D. 'Euthanasie is vaak een vraag om een goed einde', Medisch Contact (77), 1 april 2022.

I

- Indewey Gerlings-Huurman, Th. *Het Leeuwarder Euthanasie-proces. Feiten en commentaren* (i.s.m. de NVVE), Nijkerk: Uitgeverij Callenbach, 1977.

J

- Jacobs, N. *Ethics by committee – governing human experimentation in The Netherlands, 1945-2000* (diss. Universiteit Maastricht), Maastricht, 2018.
- Jonker, C., Slaets, J.P.J. en Verhey, F.R.J. (red.) *Handboek dementie. Laatste inzichten in diagnostiek en behandeling*, Houten: Bohn Stafleu Van Loghum, 2009.

K

- Keizer B. 'Over het ombrengen van ongelukkige diep-demente mensen', in: De Vito L. (red.) *15 jaar euthanasiewet*, Amsterdam: NVVE, 2017, 129-133.
- Keizer, B. 'Als controle op de macht te ver gaat', Trouw, 3 juli 2020.
- Kennedy, J. *Een weloverwogen dood. Euthanasie in Nederland*, Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, 2002.
- KNMG. 'De rol van de arts bij het zelfgekozen levenseinde', website KNMG, juni 2011 (niet meer rechtstreeks raadpleegbaar).
- KNMG. 'Begrippen en zorgvuldigheidseisen rond het levenseinde', website KNMG, 8 maart 2005. Beschikbaar via: www.knmg.nl/advies-richtlijnen/publicaties/levenseinde-1.htm (geraadpleegd 12 februari 2022).
- KNMG. KNMG-standpunt 'Beslissingen rond het levenseinde', website KNMG, 18 november 2021. Beschikbaar via: www.knmg.nl/advies-richtlijnen/publicaties/levenseinde-1.htm (geraadpleegd 12 februari 2022).
- KNMG. Stappenplan wilsbekwaamheid, website KNMG. Beschikbaar via: www.knmg.nl/advies-richtlijnen/ethische-toolkit/verdiepen/begrippen-2/wilsbekwaamheid.htm (geraadpleegd 12 februari 2022).
- Kohnstamm, J. 'Alles bij mensen met dementie is stiekem', NRC/Handelsblad, 21 juni 2017.

- Kohnstamm, J. 'Angst rond toetsing euthanasie onterecht', website Arts en Auto, 29 mei 2019. Beschikbaar via: www.artsenauto.nl/angst-rond-toetsing-euthanasie-onterecht/ (geraadpleegd 12 februari 2022).
- Kohnstamm, J. 'Angst rond toetsing euthanasie onterecht', website RTE, 6 juni 2019. Beschikbaar via: www.euthanasiecommissie.nl/actueel/nieuws/2019/juni/5/geen-angst-voor-toetsing-euthanasie (geraadpleegd 12 februari 2022).
- Kohnstamm, J. 'Toets euthanasie zonder arts te vervolgen', Medisch Contact (72), 12 april 2017, 10-11.
- KRO/NCRV. 'De strijd om het einde – de bewogen geschiedenis van euthanasie in Nederland', 2016.

L

- Lakoff, G.P. *The All New. Don't think of an elephant*, White River Junction Vermont: Chelsea Green Publishing Co, 2014.
- Lavrijsen, J.C.M. en Van den Bosch, J.S.G. 'Medisch handelen bij patiënten in een chronisch coma; een bijdrage uit de verpleeghuisgeneeskunde', Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde (134) 1990, 1529-1532.
- Leenen, H.J.J. 'Hulp bij zelfdoding bij psychisch lijden; arrest van de Hoge Raad', Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde (138) 1994, 1781-1782.
- Leenen, H.J.J. *Handboek gezondheidsrecht*. Deel 1. Rechten van mensen in de gezondheidszorg, Alphen aan den Rijn: Samson, TjeenkWillink, 1994.
- Leenen, H.J.J. 'Ontwikkelingen in de jurisprudentie met betrekking tot het levenseinde', Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde (139) 1995, 1459-1461.
- Legemaate J. 'Levensbeëindiging op verzoek: wie stelt de norm?' Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde, (157) 2013, 6372.
- Legemaate, J. *Position paper*, Rondetafelgesprek Euthanasie (Blok 2: Euthanasie en dementie), Tweede Kamer 30 oktober 2017, website Tweede Kamer. Beschikbaar via: www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2017D30046&did=2017D30046 (geraadpleegd 12 februari 2022).
- Looijenga, L. *Over de drempel. Euthanasie van taboe tot wet*, Vledder: Uitgever Looijenga, 2001.
- Lucassen, P.L.B.J. & Olde Hartman, T.C. (red.) *Kwalitatief onderzoek. Praktische methoden voor de medische praktijk*, Houten: Bohn Stafleu Van Loghum, 2007.
- Lucassen, P.L.B.J., Reis, R., Dees, M. en Assendelft, W.J.J. 'Kwalitatief onderzoek', in: Scholten, R.J.P.M., Offringa, M., Assendelft, W.J.J. (red.) *Inleiding in evidence-based medicine*, Houten: Bohn Stafleu Van Loghum, 2017.
- Lune, H. and Berg, B. L. *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*, Edinburgh: Pearson Education Limited, 2017.

M

- Maassen, H. 'Arts in de politiek', Medisch Contact (76), 4 november 2021, 14-17.
- Matthijssen, Th. 'Euthanasie bij gevorderde dementie: een lijdensweg?', in: De Vito L. (red.) *15 jaar euthanasiewet*. Amsterdam: NVVE, 2017, 99-116.

- Matthijssen, T.J. 'Euthanasie bij gevorderde dementie: een belangrijke uitspraak', Tijdschrift voor Gezondheidsrecht (43) 2019, BoomJuridisch, 2019, 46-58.
- Matthijssen, T.J. 'De rol van de verschillende instanties bij het toezicht op de euthanasieverlening', website NVVE, 29 oktober 2020. Beschikbaar via: www.nvve.nl/files/9116/0398/0307/Th._Matthijssen_-_Euthanasie_bij_dementie_-_14-10-2020.pdf (geraadpleegd 12 februari 2022).
- Mautner, Th. *Dictionary of Philosophy. The language and concepts of philosophy explained*, London: Penguin Group, 2005.
- Mertens, Th. *Mens & Mensenrechten – Basisboek Rechtsfilosofie*, Amsterdam: Uitgeverij Boom, 2012.
- Mevis, P.A.M., Bakker, S.R., Postma, L. en Verbaan, J.H.J. 'Schriftelijke wilsverklaring euthanasie bij wilsonbekwame patiënten: een jurisprudentieonderzoek', Wetenschappelijk Onderzoek en Documentatiecentrum (WODC), Ministerie van Veiligheid en Justitie, 2014.
- Mevis, P.A.M. en Postma, L. 'Tussenkroniek rechtspraak strafrecht. Euthanasie op basis van een schriftelijke wilsverklaring', Tijdschrift voor Gezondheidsrecht (45) 2021, BoomJuridisch, 2021, 280-291.
- Minderhoud, J.M. en Braakman, R. 'Het vegeterende bestaan', Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde (129) 1985, 2385-2387.
- Ministerie van VWS en V&J, Ambtelijke werkgroep 'Schriftelijke wilsverklaring bij euthanasie. De wetsgeschiedenis van artikel 2, tweede lid, van de Wet toetsing levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding', Den Haag, 2014.
- Moleman, P., Olde Rikkert, M.G.M. en Visser, F. 'Uitgangspunt Hoge Raad dat iemand met voortgeschreden dementie geen wil heeft niet houdbaar', De Volkskrant, 6 mei 2020.
- Muntendam, P. (red.) *Euthanasie*, Leiden: Stafleu's Wetenschappelijke uitgeversmaatschappij, 1977.
- Muntendam, P. 'Voor euthanasie geen wet nodig', De Volkskrant, 14 maart 1985.

N

- Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde (164) 2020, Themanummer 26/27: 'Het zelfgekozen levenseinde', 26 juni 2020.
- Nieuwsuur. 'Vervolgde euthanasiearts doet voor het eerst haar verhaal: 'Ik zou het weer doen'', NOS.nl, 14 juni 2020.
- NTR/NPO 2Doc. 'Levenseindekliniek', website 2Doc.nl, 15 februari 2016. Beschikbaar via: www.2doc.nl/documentaires/series/2doc/2016/februari/delevenseindekliniek.html (geraadpleegd 12 februari 2022).
- Nyst, E. 'Artsen worstelen met euthanasie bij gevorderde dementie', Medisch Contact (72), 31 januari 2017.
- Nyst, E. 'Nieuwe EuthanasieCode wijst op valkuilen', interview met Jacob Kohnstamm, Medisch Contact (73), 17 mei 2018.
- Nyst, E. 'Eerste arts vervolgd voor euthanasie demente patiënt', Medisch Contact (73), 15 november 2018.

- Nyst, E. 'Tuchtzaak én strafzaak tegelijk is ondoenlijk', interview met Marinou Arends, *Medisch Contact* (75), 25 juni 2020.
- Nyst, E. 'Lintje voor "vergroten rechtszekerheid over euthanasie bij dementerenden"', *Medisch Contact* (76), 30 april 2021.
- Nyst, E. 'Jubilerende euthanasiewet: het buitenland is er jaloers op', *Medisch Contact* (77), 1 april 2022.

O

- Onwuteaka-Philipsen, B.D., Legemaate, J., Van der Heide, A. & Van Delden, J.J.M. et al. *Derde evaluatie Wet toetsing levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding*, Den Haag: ZonMw, 2017.
- Oostveen, M. (red.) 'Minister Els Borst over het tekort van de nieuwe euthanasiewet: Ik kan me goed voorstellen dat artsen stervenshulp niet melden', *NRC/Handelsblad*, 14 april 2001.
- Ortner, S.B., Durham, N.C. *Anthropology and Social Theory: Culture, Power, and the Acting Subject*, Chicago: Duke University Press, 2006.
- Oude Voshaar, R., Van der Mast, R., Stek, M., Verhey, F. en Vandenbulcke, M. (red.) *Handboek Ouderenpsychiatrie*, Amsterdam: Boom Uitgevers, 2021.

P

- Pans, E. *De normatieve grondslagen van het Nederlandse euthanasierecht* (diss. Vrije Universiteit), Nijmegen: Wolf Legal Publishers, 2006.
- Pellegrino, E.D. and Thomasma, D.C. *The Virtues in Medical Practice*, Oxford: Oxford University Press Inc., 1993.
- Pijnakker, P. 'Ontdaan van leven: Over geestelijk lijden, euthanasie en de hermeneutische competentie', Masterthese Geestelijke verzorging, Rijksuniversiteit Groningen, Groningen, 2015. Beschikbaar via: <https://ggw.studenttheses.ub.rug.nl/88/> (geraadpleegd 12 februari 2022).
- Pijnakker, P., Slaets, J.P.J. en Verkerk, M.A. 'Een verlangen naar de dood is een levend verlangen', *Ethische Perspectieven* 2017 (27) 1, 2017, 43-56.
- Pijnakker, P., Engberts, D.P. en Slaets, J.P.J. 'Euthanasie en gevorderde dementie. Reflectie op een oordeel van de Regionale Toetsingscommissies Euthanasie dat te denken geeft', *Tijdschrift voor Gezondheidszorg & Ethiek* (28) 3, Koninklijke Van Gorcum, 2018, 66-72.
- Pijnakker, P., Engberts D.P. en Slaets, J.P.J. 'Omstreden euthanasie verdient breder perspectief', *Medisch Contact* (74), 14 februari 2019, 18-20.
- Pijnakker, P., Engberts, D.P. en Slaets, J.P.J. 'Dementie en euthanasie: de paradox van 'overeenkomstige toepassing' van de zorgvuldigheidseisen', inclusief Nawoord van de gezamenlijke auteurs: 'De nadere inhoud van 'overeenkomstige toepassing'', *Tijdschrift voor Gezondheidszorg & Ethiek* (30) 1, Koninklijke Van Gorcum, 2020, 12-19 en 21.
- Pijnakker, P., Engberts, D.P. en Slaets, J.P.J. 'Nabeschouwing: Hoge Raad benoemt verhoudingen en geeft ruimte aan arts en patiënt', *Tijdschrift voor Gezondheidszorg & Ethiek* (30) 3, Koninklijke Van Gorcum, 2020, 97-98.

- Pleiter, S. 'Tuchtrechter interpreteert euthanasiewet te eng', website *Expertisecentrum Euthanasie*, 18 augustus 2020. Beschikbaar via: <https://expertisecentrum-euthanasie.nl/expertisecentrum-euthanasie-tuchtrechter-interpreteert-euthanasiewet-te-eng/> (geraadpleegd 12 februari 2022).
- Postma, G.A. *Tast als leven. Wederzijdse zorg als ethische betrekking*, Winsum: Uitgeverij Gea Nama, 2017.
- Postma, L. *Misschien was het nog te vroeg. De regeling van de schriftelijke wilsverklaring euthanasie in art. 2, tweede lid, Wtl vanuit een strafrechtelijk perspectief*, Den Haag: BoomJuridisch, 2021.

R

- Rechtbank Den Haag, 11 september 2019, 'Zorgvuldige euthanasie op een demente patiënte', m.nt. Pans, E., Tijdschrift voor Gezondheidsrecht (43) 2019, BoomJuridisch, 2019, 547-575.
- [Redactie Politiek] 'Borst overleeft motie maar krijgt geen steun', Trouw, 20 april 2001.
- Reerink A. 'De vrouw die niet meer wist dat ze dood wilde', NRC/Handelsblad, 4-5 februari 2012, 24-26.
- Regionale Toetsingscommissies Euthanasie. *Code of Practice 2015*, Den Haag, 2015.
- Regionale Toetsingscommissies Euthanasie. *EuthanasieCode 2018 – De toetsingspraktijk toegelicht*, Den Haag, 2018.
- Regionale Toetsingscommissies Euthanasie. *Gewijzigde EuthanasieCode 2018 (versie 2020) – De toetsingspraktijk toegelicht*, Den Haag, 2020.
- Regionaal Tuchcollege voor de Gezondheidszorg Amsterdam 17 augustus 2020, Euthanasie bij patiënten met vergevorderde dementie: rechtsontwikkeling, m.nt. Janson, J.M., Tijdschrift voor Gezondheidsrecht (45) 2021, BoomJuridisch, 2021, 194-211.
- Reis, R., Van der Geest, S. en Gerrits, T. 'Over kwalitatieve analyse bij onderzoek onder 'anderen'', in: Foets, M., Schuster, J. & Stronks, K. (red.) *Gezondheids(zorg)onderzoek onder allochtone bevolkingsgroepen*, Amsterdam: Aksant, 2008, 108-121.
- Renkema, J. *Schrijfwijzer*, Amsterdam: Boom Uitgevers, 2020.
- Repelaer van Driel, S.A.L. *Buiten Bereik. Normatieve beschouwing over evenwicht tussen noodzaak en aanvaardbaarheid van medisch-wetenschappelijk onderzoek met wilsonbekwame proefpersonen* (diss. Universiteit Leiden), Leiden: Drukkerij Mostert, 2021.
- Rosens Media/KRO-NCRV, *De strijd om het einde – de bewogen geschiedenis van euthanasie in Nederland*, 16 maart 2016. Beschikbaar via: www.2doc.nl/documentaires/series/2doc/2016/februari/strijd-om-het-einde.html (geraadpleegd 12 februari 2022).
- Rowel-Van der Linde, J. 'Waarschuwing specialist ouderengeneeskunde niet vervallen', Medisch Contact (75), 30 april 2020, 6.
- Rozemond, K. 'Zelfbeschikking en wilsbekwaamheid van mensen met dementie in verband met beslissingen over euthanasie – de paradigmawisseling in de medische ethiek en het gezondheidsrecht', *Filosofie & Praktijk* 2020 (41) 3, Uitgeverij Garant, 2020.
- Rozemond, N. 'Het mensenrechtelijke tekort van het Nederlandse euthanasierecht', *NJCM-Bulletin Nederlands Tijdschrift voor de Mensenrechten* 2020 (45) 3, 2020.

Rozemond, N. 'De juridische plicht om euthanasie te bespreken met patiënten met dementie voordat artsen schriftelijke wilsverklaringen kunnen uitvoeren', *Nederlands Tijdschrift voor Strafrecht* 2020 (76) 4, BoomJuridisch, 2020, 224-232.

Rozemond, K. *Het zelfgekozen levenseinde*, Leusden: ISVW Uitgevers, 2021.

S

Scholten, P. Mr. C. *Asser's Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. Algemeen Deel*. Derde druk met feitelijke gegevens aangevuld door G.J. Scholten, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink, 1974.

Schoonen, W. 'De stille pijn bij dementie kun je zien', interview met Wilco Achterberg en Annelore van Dalen-Kok, Trouw, 29 maart 2022.

De Schutter, D., Peeters, R. *Hannah Arendt. Politiek denker*, Zoetermeer: Uitgeverij Klement, 2015.

Snijdewind, M. *Dying to be normal. An exploration of normalization in the practice of physician-assisted dying*, (diss. Vrije Universiteit Amsterdam), Amsterdam, 2019.

Sorgdrager, W. en Borst-Eilers, E. 'Euthanasie, de stand van zaken', *Medisch Contact* (50), 1995, 381-384.

Van Steenberghe, E. (red.) 'Een dodelijke injectie geven aan een patiënt met vergevorderde dementie op grond van een wilsverklaring? Aan iemand die niet kan bevestigen dat hij dood wil? Nee, dat gaan wij niet doen. Onze morele weerzin om het leven van een weerloos mens te beëindigen is te groot', *NRC/Handelsblad* (advertentietekst), 9 februari 2017.

T

Tabak, H. 'Euthanasie nu niet verder oprekken', Trouw, 15 november 2018.

Tauber, A.I. 'Ecology and the claims for a science-based ethics', in: Cohen, R.S. and Tauber, A.I. (eds.) *Philosophies of Nature: The Human Dimension*, Dordrecht Boston London: Kluwer Academic Publishers, 1998, 185-206.

Tauber, A.I. *Patient Autonomy and the Ethics of Responsibility*, Cambridge London: The MIT Press, 2005.

Van Tol, D. *Grensgeschieden. Een rechtssociologisch onderzoek naar het classificeren van euthanasie en ander medisch handelen rond het levenseinde* (diss. Rijksuniversiteit Groningen), Groningen: GrafiMedia, 2005.

Van Tol, D., Van de Vathorst, S., Keizer, B., 'Euthanasie voor beginners. Tien suggesties voor een succesvolle stervenswens', *Medisch Contact* (63), 25 januari 2008.

U

Urquhart, C. *Grounded Theory for Qualitative Research. A Practical Guide*, Los Angeles London: Sage Publishing, 2013.

V

Vereno. 'Euthanasie bij gevorderde dementie – Een verkenning', Utrecht, 2018.

Verhoeven, C. *Inleiding tot de verwondering*, Eindhoven: Uitgeverij Damon, 2020.

- Vink, T. *Een goede dood. Euthanasie gewikt en gewogen*, Utrecht: Klement, 2017.
- Vink, T. 'Euthanasie bij gevorderde dementie. Schriftelijke wilsverklaring, wet of wetsgeschiedenis', *Tijdschrift voor Gezondheidszorg & Ethiek* (31) 2, Koninklijke Van Gorcum, 2021, 51-55.
- De Vito, L. (red.) *15 jaar euthanasiewet*, Amsterdam: NVVE, 2017.

W

- Van der Wal, G., Van der Heide, A., Onwuteaka-Philipsen, B.D. en Van der Maas, P.J., *Medische besluitvorming aan het eind van het leven. De praktijk en toetsingsprocedure euthanasie*. Het evaluatieonderzoek van de toetsingsprocedure euthanasie in opdracht van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en het Ministerie van Justitie, Utrecht: Uitgeverij De Tijdstroom, 2003.
- Weyers, H. *Euthanasie. Het proces van rechtsverandering*, Amsterdam University Press: Amsterdam, 2004.
- Van de Wier, M. 'Euthanasie is geen recht', interview met Jacob Kohnstamm, *Trouw*, vrijdag 12 april 2019.
- Van de Wier, M. 'Er woedt een machtsstrijd boven het euthanasiebed', interview met Rinus Otte, *Trouw*, dinsdag 20 juli 2021.
- Van de Wier, M. 'De cijfers tonen dat artsen bij euthanasie zeer zorgvuldig handelen', interview met Jeroen Recourt, *Trouw*, vrijdag 1 april 2022.
- Witteveen, W. *De wet als kunstwerk. Een andere filosofie van het recht*, Amsterdam: Uitgeverij Boom, 2014.

Geselecteerde RTE-oordelen 2012-2020

Hoofdstuk 3

Oordeel 2012-08	(niet zorgvuldig)
Oordeel 2012-09	(zorgvuldig)
Oordeel 2014-02	(niet zorgvuldig)
Oordeel 2015-37	(zorgvuldig)
Oordeel 2016-38	(zorgvuldig)
Oordeel 2016-62	(zorgvuldig)
Oordeel 2016-85	(niet zorgvuldig)
Oordeel 2017-103	(niet zorgvuldig)
Oordeel 2018-29	(zorgvuldig)
Oordeel 2018-41	(zorgvuldig)
Oordeel 2019-79	(zorgvuldig)
Oordeel 2019-119	(zorgvuldig)
Oordeel 2020-88	(zorgvuldig)
Oordeel 2020-118	(zorgvuldig)

Hoofdstuk 4

Oordeel 2016-85	(niet zorgvuldig)
Oordeel 2017-103	(niet zorgvuldig)
Oordeel 2021-90	(zorgvuldig)

Alle oordelen zijn te raadplegen via: www.euthanasiecommissie.nl/uitspraken-en-uitleg

